
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ανδρόνικου και Κωνσταντίνου κατά Κύπρου

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ 9ΗΣ ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1997

Μια κοινή ερωτική ιστορία μετατρέπεται, παραμονή Χριστουγέννων, σε δράμα. Ο άνδρας κρατεί ως όμηρο τη μνηστή του που θέλει να τον εγκαταλείψει. Οι δυνάμεις ασφαλείας επεμβαίνουν για να τη σώσουν πριν είναι αργά. Την γαζώνουν με σφαίρες, το ίδιο και τον μνηστήρα της. Οι οικείοι τους προσφεύγουν στην ευρωπαϊκή δικαιοσύνη προβάλλοντας ότι οι κυπριακές Αρχές δεν σεβάσθηκαν, όσο θα έπρεπε, το δικαίωμα στη ζωή. Το Δικαστήριο απορρίπτει.

1.- (...)

167.- Οι προσφεύγοντες προβάλλουν ότι η ανθρωποκτονία εις βάρος του Λευτέρη Ανδρόνικου και της Έλσης Κωνσταντίνου, που προκλήθηκε από όργανα της Μηχανοκίνητης Μονάδας Άμεσης Δράσης (Μ.Μ.Α.Δ.), συνιστά μία παραβίαση του άρθρου 2 της Συμβάσεως (...).

168.- Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι η δύναμη που χρησιμοποιήθηκε από τα όργανα της Μ.Μ.Α.Δ. και που οδήγησε στο θάνατο των δύο μνηστευμένων πρέπει να τοποθετηθεί στο πλαίσιο της προπαρασκευής, του ελέγχου και της εφαρμογής της επιχείρησης διάσωσης στο σύνολό της. Ενόψει των αρχών που έχει θέσει το Δικαστήριο τούτο στην απόφαση *Mc Cann και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, της 27ης Σεπτεμβρίου 1995, προβάλλουν ότι οι Αρχές δεν περιόρισαν στο ελάχιστο την προσφυγή στη θανατηφόρο βία κατά τις φάσεις της προπαρασκευής και του ελέγχου της παρεμβάσεώς τους και ότι η βία που χρησιμοποιήθηκε από τα όργανα για την εκτέλεση της επιχείρησης διάσωσης δεν ήταν, εν

όψει των περιστάσεων, αυστηρώς σε αναλογία προς τον στόχο της σύλληψης του Λευτέρη Ανδρόνικου και της σωτηρίας της Έλσης Κωνσταντίνου. Ζητούν από το Δικαστήριο να δεχθεί τη διαπίστωση της Επιτροπής ότι οι Αρχές του καθού Κράτους παρεβίασαν το άρθρο 2 της Συμβάσεως.

169.- Η Κυβέρνηση αμφισβητεί το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουν οι προσφεύγοντες, υπογραμμίζοντας ότι αυτό βρίσκεται σε αντίφαση προς τις διαπιστώσεις της κυπριακής επιτροπής διερεύνησης, η οποία είχε ερευνήσει διεξοδικά τις περιστάσεις που οδήγησαν στον τραγικό θάνατο των δύο ανθρώπων. Μετά τις καταθέσεις, κατά τη διάρκεια 46 ημερών, 72 μαρτύρων, περιλαμβανομένων και δημοσίων υπαλλήλων που έπαιζαν ένα ρόλο κλειδί στην προπαρασκευή, στον έλεγχο και στην εκτέλεση της επιχείρησης διάσωσης, η επιτροπή διερεύνησης συμπέρανε ότι όλη η απαιτούμενη προσοχή χαρακτήριζε τις φάσεις προπαρασκευής και ελέγχου και ότι η χρησιμοποιηθείσα δύναμη από τα όργανα με αριθμό 2 και 4 ήταν, εν όψει των περιστάσεων, σε αυστηρή αναλογία προς το σκοπό της προστασίας της ζωής της Έλσης Κωνσταντίνου και της ίδιας των της ύπαρξης αναφορικά με μια απειλή παράνομης βίας. Για να φθάσει σ' αυτά τα συμπεράσματα, ο πρόεδρος της επιτροπής διερεύνησης έλαβε υπ' όψη του ιδιαιτέρως τις απαιτήσεις του άρθρου 2 της Συμβάσεως όπως έχουν ερμηνευθεί από την ευρωπαϊκή Επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις πρόσφατες σχετικές αποφάσεις της. Βεβαίως, η επιτροπή διερεύνησης δεν είχε το πλεονέκτημα της γνώσης της απόφασης *Mc Cann και λοιποί*, που το Δικαστήριο εξέδωσε αργότερα, πλην, οι δικαιοί κανόνες που εφήρμοσε είναι απόλυτα σύμφωνοι προς τις αρχές που διέπουν την προσφυγή στην θανατηφόρο βία που εκτίθενται στην εν λόγω απόφαση.

170.- Η Επιτροπή διαπιστώνει ιδίως μια έλλειψη στην απόφαση των Αρχών, οι οποίες, προπαρασκευάζοντας και ελέγχοντας την επιχείρηση διάσωσης, προσκάλεσαν τα όργανα της Μ.Μ.Α.Δ. για να τεθεί ένα τέλος σ' αυτό που ήταν ουσιαστικά μια ιδιωτική διαμάχη. Αυτή η απόφαση οδήγησε αναπόφευκτα στο θάνατο των μνηστευμένων και σε μια χρήση βίας που δεν ήταν απόλυτα αναγκαία σ' αυτό το πραγματικό πλαίσιο. Η Επιτροπή συμπεραίνει εξ αυτού ότι το καθού Κράτος παρεβίασε το άρθρο 2 της Συμβάσεως.

171.- Το Δικαστήριο θυμίζει ότι το άρθρο 2 τοποθετείται μεταξύ των πλέον σημαντικών άρθρων της Συμβάσεως, ως προς το οποίο καμιά

εξαιρέση, κατά το άρθρο 15 της Συμβάσεως, δεν θα επιτρέπετο σε περίοδο ειρήνης. Όπως και το άρθρο 3 της Συμβάσεως, το άρθρο 2 καθιερώνει μια από τις θεμελιώδεις αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών που συγκροτούν το Συμβούλιο της Ευρώπης. Πρέπει λοιπόν οι διατάξεις αυτού του άρθρου να ερμηνεύονται κατά στενό τρόπο. Αυτή η διαπίστωση είναι ιδιαιτέρως αληθής ως προς τις εξαιρέσεις που ορίζονται στην παράγραφο 2 και που εφαρμόζονται όχι μόνο ως προς την εκ δόλου πρόκληση θανάτου, αλλά επίσης σε περιστάσεις στις οποίες επιτρέπεται η προσφυγή στη βία, κάτι που μπορεί να οδηγήσει στην εξ αμελείας πρόκληση του θανάτου. Η προσφυγή στη βία πρέπει εν τούτοις να καθίσταται απολύτως αναγκαία για να επιτευχθεί ένας από τους στόχους που μνημονεύονται στα εδάφια α' β' και γ'. Ως προς αυτό, η χρήση των φράσεων «απολύτως αναγκαία», που διαλαμβάνεται στο άρθρο 2 παρ. 2 δείχνει ότι πρέπει να εφαρμόζεται ένα κριτήριο ανάγκης πιο αυστηρό και επιτακτικό από εκείνο που απαιτείται κανονικά για να προσδιορισθεί εάν η επέμβαση του Κράτους είναι «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία» από την άποψη των παραγράφων 2 των άρθρων 8 έως 11 της Συμβάσεως. Η χρησιμοποιηθείσα βία πρέπει ειδικώς να είναι σε αυστηρή αναλογία προς τους σκοπούς που μνημονεύονται στην παράγραφο 2, περιπτώσεις α', β', γ' του άρθρου 2. Επιπλέον, αναγνωρίζοντας την σπουδαιότητα αυτής της διατάξεως σε μια δημοκρατική κοινωνία, το Δικαστήριο τούτο πρέπει να σχηματίσει μια άποψη εξετάζοντας με την πιο μεγάλη προσοχή τις περιπτώσεις όπου επιβάλλεται ο θάνατος, κυρίως όταν γίνεται ενσυνείδητη χρήση της θανατηφόρου δυνάμεως, και να λαμβάνει υπ' όψη του όχι μόνο τις πράξεις των οργάνων του Κράτους που προσέφυγαν στη χρήση βίας, αλλά επίσης το σύνολο των περιστάσεων της υποθέσεως, ιδίως την προπαρασκευή και τον έλεγχο των πράξεων αυτών.

172.- Το Δικαστήριο υιοθετεί τις αρχές που παρετέθησαν ανωτέρω για να εξετάσει την νομιμότητα, ως προς το άρθρο 2 της Συμβάσεως, των ενεργειών που διεξήχθησαν από τις Αρχές και που οδήγησαν στο θάνατο των μνηστευμένων. Άλλωστε, οι εμφανισθέντες ενώπιον του Δικαστηρίου δεν αμφισβήτησαν την εφαρμογή αυτών των αρχών στα επίδικα γεγονότα.

173.- (...)

181.- Το μοναδικό μέλημα του Δικαστηρίου πρέπει να είναι η εκτίμηση εάν, υπό τις συνθήκες της συγκεκριμένης υπόθεσης, η προπαρα-

σκευή και ο έλεγχος της επιχείρησης διάσωσης, συμπεριλαμβανομένης και της απόφασης να χρησιμοποιηθούν τα όργανα της Μ.Μ.Α.Δ., δείχνουν ότι οι Αρχές επέδειξαν την απαιτούμενη προσοχή για να εξασφαλίσουν ότι κάθε διακινδύνευση της ζωής της Έλσης Κωνσταντίνου και του Λευτέρη Ανδρόνικου είχαν περιορισθεί στο ελάχιστο και ότι οι Αρχές δεν επέδειξαν αμέλεια στην επιλογή των μέτρων που έλαβαν. Το Δικαστήριο δεν κρίνει ως εκ τούτου, σκόπιμο να εξετάσει, υπό το πλεονέκτημα της εκ των υστέρων προσεγγίσεως, τα προτερήματα μιας εναλλακτικής τακτικής, παραδείγματος χάριν, της χρήσης ναρκωτικών στην τροφή του Λευτέρη Ανδρόνικου, νωρίς το απόγευμα της 24ης Δεκεμβρίου, ή της προσφυγής σε ψυχολόγους κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, ούτε την υποκατάσταση της ιδικής της εκτιμήσεως σ' αυτήν των Αρχών που ευρέθησαν αντιμέτωπες με ένα δίλημμα χωρίς προηγούμενο για το καθού Κράτος και την ανάγκη λήψεως δραστικών μέτρων για να εξέλθει από το αδιέξοδο όπου είχε περιέλθει. Πρέπει να τονισθεί ότι οι εναλλακτικές τακτικές εξετάστηκαν πράγματι και αναλύθηκαν από την κυπριακή επιτροπή διερεύνησης και ότι οι γνωματεύσεις των ειδικών διέφεραν ως προς τη σκοπιμότητα προσφυγής σ' αυτές εν όψει των συνθηκών της επίδικης υποθέσεως.

182.- Το Δικαστήριο, ερευνώντας τη φάση προπαρασκευής και ελέγχου της επιχείρησης υπό το πρίσμα του άρθρου 2 της Συμβάσεως πρέπει να λάβει υπ' όψη του ιδιαιτέρως το πλαίσιο στο οποίο το ατύχημα έλαβε χώρα καθώς και τον τρόπο με τον οποίο εξελίχθηκε η κατάσταση κατά τη διάρκεια της ημέρας.

183.- Σε ό,τι αφορά το πλαίσιο, οι Αρχές κατενόησαν ότι είχαν να κάνουν με ένα νεαρό ζευγάρι και όχι με σκληρούς εγκληματίες ή τρομοκράτες. Οι διαπραγματεύσεις και η απόφαση για διαπραγμάτευση μέχρι την τελευταία στιγμή δείχνουν προδήλως ότι οι Αρχές δεν λησμόνησαν ποτέ ότι τα γεγονότα ξεκίνησαν από μια «διαμάχη ερωτευμένων» και ότι αυτό το στοιχείο έπρεπε να ληφθεί υπ' όψιν εάν, σε τελευταία ανάλυση, καθίστατο αναγκαία η χρήση βίας για την απελευθέρωση της Έλσης Κωνσταντίνου. Εν όψει αυτού του πλαισίου, δεν ήταν παράλογο εκ μέρους των Αρχών, να ζητήσουν και λάβουν την βοήθεια της οικογένειας και των φίλων του Λευτέρη Ανδρόνικου προκειμένου να θέσουν ένα τέλος στην κατάσταση. Πρέπει, επίσης, να αναφερθεί ότι οι Αρχές προσπάθησαν να βάλουν τέλος στο συμβάν χρησιμοποιώντας την πειθώ και το διάλογο μέχρι την τελευταία στιγμή. Ο διαπραγματευτής της αστυνομίας

συνέχισε τις προσπάθειές του κατά την τελευταία φάση του συμβάντος προκειμένου να βεβαιώσει τον Λευτέρη Ανδρόνικο ότι κανένα κακό δεν θα του συνέβαινε εάν απελευθέρωνε τη νέα γυναίκα. Οδηγίες δόθηκαν πράγματι κατά τη διάρκεια μιας συγκέντρωσης που τελείωσε στις 23.00, να καθυστερήσει η συμμετοχή των οργάνων της Μ.Μ.Α.Δ., όσο ήταν δυνατό, ώστε να μπορέσουν οι διαπραγματεύσεις να συνεχισθούν. Αυτή η προσπάθεια, που υποστηρίχθηκε από τις Αρχές για την επίλυση του προβλήματος δια διαπραγματεύσεων, δείχνει ότι αυτές είχαν επιμεληθεί ώστε να προσφύγουν στα όργανα της Μ.Μ.Α.Δ. μόνον ως έσχατο μέσο. Εάν υπήρξαν ελλείψεις όπως, παραδείγματος χάριν, ότι δεν απεμακρύνθησαν οι περιεργοί ή ότι δεν προβλέφθηκε μια ειδική τηλεφωνική σύνδεση μεταξύ του διαπραγματευτή της αστυνομίας και του Λευτέρη Ανδρόνικου, το Δικαστήριο εκτιμά εκ τούτου ότι, γενικώς, οι διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν κατά τρόπο που μπορεί να γίνει δεκτό ότι, εν όψει των συνθηκών, υπήρξε εύλογος.

184.- Ανεξαρτήτως του ιδιωτικού χαρακτήρα της διαμάχης, η κατάσταση εξελίχθηκε προοδευτικά, κατά τις Αρχές που ευρέθησαν επί τόπου, σε μία κρίση που εγκυμονούσε κινδύνους και που απαιτούσε την λήψη κρισίμων αποφάσεων. Η αδιαλλαξία του Λευτέρη Ανδρόνικου έναντι του διαπραγματευτού, ο απειλητικός τόνος καθώς και οι κραυγές για βοήθεια της νέας γυναίκας έπεισαν τις Αρχές ότι είχε την πρόθεση να την σκοτώσει και κατόπιν να αυτοκτονήσει τα μεσάνυχτα. Βεβαίως, ο Λευτέρης Ανδρόνικου δεν διεκήρυξε ποτέ ότι θα σκότωνε την Έλση Κωνσταντίνου. Απλώς απειλούσε ότι θα το έκανε εάν η αστυνομία εισήρχετο στο διαμέρισμα. Πάντως, οι Αρχές δεν ήταν λογικό να αγνοήσουν τις κραυγές της νεαρής γυναίκας που φώναζε ότι η ζωή της ήταν σε κίνδυνο. Πρέπει να υπογραμμισθεί ότι μια ώρα πριν τα μεσάνυχτα, μπορούσε κανείς να ακούσει την Έλση Κωνσταντίνου που φώναζε ότι ο Λευτέρης Ανδρόνικου θα την σκότωνε και ότι ο ίδιος είχε ήδη καταδείξει τις βίαιες προθέσεις του με τα κτυπήματα που είχε επιφέρει κατά της μνηστής του. Σ' αυτές τις συνθήκες και γνωρίζοντας ότι ο Λευτέρης Ανδρόνικου ήταν οπλισμένος, οι Αρχές μπορούσαν λογικά να εκτιμήσουν ότι, κοντά στα μεσάνυχτα, οι διαπραγματεύσεις είχαν αποτύχει και ότι έπρεπε να προσπαθήσουν να μπουκώσουν στο διαμέρισμα να αποπλίσουν και συλλάβουν τον Λευτέρη Ανδρόνικο ώστε να ελευθερωθεί η Έλση Κωνσταντίνου.

185.- Το Δικαστήριο εκτιμά δικαιολογημένη την απόφαση των Αρχών να καλέσουν τα όργανα της Μ.Μ.Α.Δ., λαμβάνοντας υπ' όψη το

πλαίσιο ως ήταν δυνατόν να γίνει αντιληπτό ενώ διαδραματιζόνταν τα γεγονότα. Η προσφυγή στη δεξιοτεχνία μιας μονάδας εξαιρετικά εκπαιδευμένης σε επαγγελματικό επίπεδο εμφανίζεται εντελώς φυσική, εν όψει της φύσεως της επιχειρήσεως που επρόκειτο να αναληφθεί. Η απόφαση προσκλήσεως της Μ.Μ.Α.Δ. αντιμετωπίστηκε, κατά τα λοιπά, ως έσχατο μέσο. Εξετάσθηκε συγχρόνως στο πιο υψηλό επίπεδο της αστυνομίας και σε υπουργικό επίπεδο ώστε να τεθεί σε εφαρμογή μόνον εάν αποτύγχαναν οι διαπραγματεύσεις και μόνον, ως ανεφέρθη ανωτέρω, εφόσον φαινόταν ότι η ζωή της νεαρής γυναίκας βρισκόταν σε άμεσο κίνδυνο. Είναι βέβαια ακριβές ότι τα όργανα της Μ.Μ.Α.Δ. είχαν εκπαιδευθεί για να σκοτώνουν, εάν επιροβολούντο τα ίδια, πάντως πρέπει να σημειωθεί ότι αυτά δέχθηκαν καθαρές εντολές ως προς τη στιγμή που έπρεπε να χρησιμοποιήσουν τα όπλα. Πρέπει επίσης να υπογραμμισθεί ότι αυτά τα όργανα δεν πληροφορήθησαν ότι ο Λευτέρης Ανδρόνικου κατέχει άλλα όπλα εκτός από το κυνηγητικό όπλο. Τους είχαν πει απλώς ότι αυτή η δυνατότης δεν μπορούσε να αποκλεισθεί. Τα λόγια αυτά μπορούσαν λογικά να θεωρηθούν ως μια προειδοποίηση προς τους ενδιαφερομένους να επιδείξουν εξαιρετική προσοχή κατά την πραγματοποίηση της επιχείρησης. Ως προς την απόφαση να εφοδιάσουν τα όργανα με οπλοπολυβόλα, πρέπει να υπογραμμισθεί για μια ακόμη φορά, ότι η χρήση οποιουδήποτε πυροβόλου όπλου ποτέ δεν προβλέφθη για την εκτέλεση του σχεδίου. Εν τούτοις, δεδομένου ότι ο Λευτέρης Ανδρόνικου διέθετε ένα κυνηγητικό δίκανο και ότι δεν απεκλείετο να είχε και άλλα όπλα, οι Αρχές έπρεπε να αντιμετωπίσουν κάθε ενδεχόμενο. Θα μπορούσε να προστεθεί ότι τα οπλοπολυβόλα είχαν το πλεονέκτημα να διαθέτουν προβολείς που θα επέτρεπαν στα όργανα να ξεπεράσουν ενδεχόμενες δυσκολίες στην ανεύρεση του ακριβούς χώρου που βρισκόταν η νεαρή γυναίκα εντός του σκοτεινού δωματίου γεμάτου με δακρυγόνα αέρια και τούτο, ενώ έπρεπε να έχουν ελεύθερα τα χέρια για να ελέγχουν τα όπλα τους σε περίπτωση που θα αποτελούσαν οι ίδιοι στόχο πυροβολισμών. Επιπλέον, τα όργανα, ως προς τη χρήση των οπλοπολυβόλων τους, είχαν δεχθεί τις ίδιες καθαρές οδηγίες που είχαν δεχθεί για τη χρήση των πιστολιών τους.

186.- Εν όψει των ανωτέρω, το Δικαστήριο εκτιμά ότι δεν απεδείχθη ότι η επιχείρηση διάσωσης δεν προγραμματίστηκε και οργανώθηκε κατά τρόπο που να περιορίζει κατά το δυνατόν κάθε κίνδυνο για τη ζωή των ενδιαφερομένων.

(...)

191.- Το Δικαστήριο υπενθυμίζει την προηγούμενη διαπίστωσή του, ότι δηλαδή η επιχείρηση διάσωσης καταστρώθηκε με μοναδικό σκοπό την απελευθέρωση της Έλση Κωνσταντίνου και της σύλληψης του Λευτέρη Ανδρόνικου και κατά τρόπο ώστε να περιορισθούν όσο γίνεται περισσότερο οι κίνδυνοι θανάτου από την προσφυγή στη θανατηφόρο βία. Πρέπει να παρατηρηθεί ότι η χρήση αυτής της βίας από τα όργανα της Μ.Μ.Α.Δ. σ' αυτές τις συνθήκες ήταν το άμεσο αποτέλεσμα της βίαιης αντίδρασης του Λευτέρη Ανδρόνικου κατά τη διάρκεια της επίθεσης στο διαμέρισμά του. Ο τελευταίος επιδίωξε να σκοτώσει το πρώτο όργανο που εισήλθε στο διαμέρισμα. Η επιτροπή διερεύνησης συμπεράνε, επί τη βάσει των αποδεικτικών στοιχείων που είχε στη διάθεσή της, ότι ο Λευτέρης Ανδρόνικου έριξε πράγματι τη δεύτερη σφαίρα του στην Έλση Κωνσταντίνου. Η αντίδρασή του προκάλεσε, ως εκ τούτου, μια κατάσταση εντός της οποίας οι αποφάσεις έπρεπε να ληφθούν σε κλάσματα του δευτερολέπτου για να απωθηθεί ο κίνδυνος, πραγματικός και άμεσος, που παρουσίαζε για την Έλση Κωνσταντίνου και για τα μέλη της ομάδας παρέμβασης. Το όργανο με αριθμό 2 σκέφτηκε ότι ο Λευτέρης Ανδρόνικου είχε σκοτώσει έναν από τους συναδέλφους του, είχε τραυματίσει έναν άλλο και ότι δεν είχε ρίξει ακόμη τη δεύτερη σφαίρα του όπλου του. Όταν εισήλθε στο δωμάτιο, είδε τον Λευτέρη Ανδρόνικου να κρατάει την μνηστή του και φαινόταν να κάνει μια απειλητική χειρονομία. Σκέφτηκε επίσης ότι ο Λευτέρης Ανδρόνικου μπορούσε να έχει και άλλα όπλα. Αποδείχθηκε στην συνέχεια ότι δεν είχε τίποτε και ότι δεν κρατούσε το κυνηγητικό όπλο όταν εισήλθε το δεύτερο όργανο.

192.- Το Δικαστήριο αναγνωρίζει, εν τούτοις, σύμφωνα με τα συμπεράσματα της επιτροπής διερεύνησης, ότι τα όργανα με αριθμό 2 και 4 πίστευαν καλόπιστα, υπ' αυτές τις συνθήκες, ότι ήταν αναγκαίο να σκοτώσουν το Λευτέρη Ανδρόνικου για να σώσουν την Έλση Κωνσταντίνου και τη δική τους ζωή, καθώς και να ρίξουν πολλές σφαίρες επάνω του για να αποκλείσουν κάθε κίνδυνο μήπως αυτός πιάσει κάποιο όπλο. Το Δικαστήριο αναφέρει σχετικά ότι η χρήση βίας από τα όργανα του Κράτους για να επιτύχουν ένα από τους στόχους που προβλέπονταν στο άρθρο 2, παράγραφος 2 της Σύμβασης μπορεί να δικαιολογηθεί από την άποψη αυτής της διατάξεως, όποτε στηρίζεται επί μιας πεποιθήσεως τιμίας που, για βάσιμους λόγους, θεωρείται μεν ως ισχυρά κατά τον χρόνο που διαδραματίστηκαν τα γεγονότα, πλην αποδεικνύεται ως εσφαλμένη κατόπιν. Να υποστηριχθεί το αντίθετο, θα ήταν κάτι που θα υπέβαλλε το Κράτος και

τα όργανά του που είναι επιφορτισμένα με την εκτέλεση των νόμων, σε ένα μη πραγματοποιήσιμο βάρος που θα κινδύνευε να ασκηθεί σε βάρος της ζωής τους και των άλλων. Είναι προφανώς, λυπηρόν ότι ένας τέτοιος αριθμός σφαιρών χρησιμοποιήθηκε σ' αυτές τις συνθήκες για την εξουδετέρωση ενός οιοδήποτε κινδύνου που προήρχετο από το Λευτέρη Ανδρόνικου. Το Δικαστήριο δεν δικαιούται εν τούτοις, διασκεπτόμενο εν πλήρει ησυχία, να υποκαταστήσει την ιδική του εκτίμηση για την κατάσταση σ' αυτήν των οργάνων που έπρεπε να αντιδράσουν, εντός των πυρών της δράσεως, σ' αυτό που ήταν γι' αυτούς μια μοναδική επιχείρηση χωρίς προηγούμενο διάσωσης ανθρώπινης ζωής. Οι ενδιαφερόμενοι είχαν εξουσιοδοτηθεί να ρίξουν γι' αυτό το σκοπό και να πάρουν κάθε μέτρο που, καλοπίστως, εκτιμούσαν ευλόγως αναγκαίο για να περιορίσουν κάθε κίνδυνο είτε για τη ζωή της νεαρής γυναίκας, είτε για τη δική τους ζωή. Εφάνη στην επιτροπή διερεύνησης ότι μόνο δύο σφαίρες που έριξαν τα όργανα κτύπησαν πράγματι την Έλση Κωνσταντίνου. Εάν δυστυχώς αυτές οι σφαίρες κατέστησαν θανατηφόρες, πρέπει να αναγνωρισθεί ότι η ακρίβεια της βολής των οργάνων εμποδίστηκε από το γεγονός ότι ο Λευτέρης Ανδρόνικου κρατιόταν από την Έλση Κωνσταντίνου και την εξέθετε έτσι στον ίδιο κίνδυνο.

193.- Το Δικαστήριο εκτιμά, ως εκ τούτου, ότι η χρήση θανατηφόρου βίας σ' αυτές τις συνθήκες, όσο λυπηρή και αν είναι, δεν ξεπέρασε αυτό που ήταν «απολύτως αναγκαίο» για την υπεράσπιση της ζωής της Έλσης Κωνσταντίνου και αυτής των οργάνων της Μ.Μ.Α.Δ. και δεν αποτελούσε παραβίαση από το καθού Κράτος των υποχρεώσεών του σε σχέση με το άρθρο 2, παράγραφο 2 της Συμβάσεως.

(...).

ΑΝΑΛΥΣΗ

I

Η υπόθεση και τα κριθέντα ζητήματα

Η υπόθεση *Ανδρόνικου και Κωνσταντίνου κατά Κύπρου* έδωσε στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να αναπτύξει, σε μια από τις πιο σημαντικές του αποφάσεις για το άρθρο 2, τη συνολική του αντίληψη περί των υποχρεώσεων που προκύπτουν από το άρθρο αυτό ως προς το σεβασμό της ανθρώπινης ζωής από τα συμβαλλόμενα Κράτη. Η υπόθεση πολύ δύσκολα μπορούσε κανείς να φαντασθεί ότι θα έδινε αφορμή για την επέμβαση των ευρωπαϊκών οργάνων ελέγχου: Η αστυνομία επέμβαίνει για να σώσει μια γυναίκα που απειλείται από τον μνηστήρα της, ο οποίος την κρατεί ως όμηρο υπό την απειλή του τουφεκιού του και που, τελικά, αντί να σωθεί, βρίσκεται, μόλις τα φώτα ανάβουν, γεμάτη σφαίρες που έρριξαν επάνω της οι αστυνομικοί. Η ευθύνη μπορεί να πέσει στους ώμους των αστυνομικών για αμέλεια. Όμως, από το Δικαστήριο, οι συγγενείς των θυμάτων ζητούν να καταδικασθεί το συμβαλλόμενο Μέρος, η Κυπριακή Δημοκρατία, γιατί με την αστυνομική επιχείρηση διάσωσης της Έλσης Κωνσταντίνου και την κατάληξή της επέδειξε έλλειψη σεβασμού προς την ανθρώπινη ζωή, παραβιάζοντας έτσι τις υποχρεώσεις της εκ του άρθρου 2. Το Δικαστήριο έπρεπε λοιπόν να αποστεί από συγκεκριμένες ευθύνες οργάνων και να αναχθεί στο χώρο της ευθύνης του Κράτους. Και αυτό έπραξε στην εξαιρετικά αναλυτική του απόφαση, αποσπάσματα της οποίας παρατίθενται πιο πάνω.

B1

Το Δικαστήριο ερεύνησε προς δύο κατευθύνσεις το ζήτημα που του ετέθη: Πρώτον, εάν είχαν, ληφθεί *τα προληπτικά εκείνα μέτρα τα οποία απαιτούνταν για την προστασία της ζωής των προσώπων που ευρέθησαν εμπλεκόμενα στην υπόθεση*. Και τα πρόσωπα αυτά εκτός της

B2

Έλσης Κωνσταντίνου και του Λευτέρη Ανδρόνικου ήσαν και τα όργανα ασφαλείας. Και, δεύτερον, εάν η Κυπριακή Δημοκρατία οργάνωσε, μετά την κατάληξη της επιχείρησης, τις αναγκαίες και πρόσφορες διαδικασίες για να καταλογισθούν τυχόν ευθύνες.

B3

Η έρευνα που διεξήχθη μετά το τραγικό γεγονός ήταν εξαιρετικά ενδελεχής, γι' αυτό και δεν έθεσε κανένα σοβαρό ζήτημα συμβατότητας με τις απαιτήσεις του άρθρου 2. Το καίριο ερώτημα ήταν αυτό για την προσφορότητα των προληπτικών μέτρων, εν όψει μάλιστα του γνωστού τέλους της ιστορίας. Το Δικαστήριο αρνείται ακριβώς να δει την υπόθεση με το βλέμμα αυτού που γνωρίζει την κατάληξή της. Θα ήταν υπερβολικά εύκολο γι' αυτό, άδικο όμως για την Κυπριακή Δημοκρατία. Το Δικαστήριο προτιμά να ερευνήσει λεπτομερώς βήμα προς βήμα τις φάσεις της επιχείρησης. Διαπιστώνει ότι υφίστατο αντικειμενικός λόγος να πιστευτεί κανείς ότι η ζωή της γυναίκας ήταν σε κίνδυνο. Ότι επέκειτο απειλή θανάτου κατ' αυτής εντός των προσεχών ωρών και ότι, συνεπώς, έπρεπε η αστυνομία να επιχειρήσει να τη σώσει. Διαπιστώνει επίσης ότι η κρατική μηχανή κινητοποιήθηκε, σχέδια καταστρώθηκαν, οι καλλίτερα εκπαιδευμένες δυνάμεις ασφαλείας ανέλαβαν το βάρος να διεκπεραιώσουν την επιχείρηση. Διαπιστώνει, τέλος, ότι τα όργανα που έριξαν τους μοιραίους πυροβολισμούς δικαιολογημένα πίστεψαν ότι τελούσαν τα ίδια σε κίνδυνο ζωής και ότι έβαλαν, μέσα στο σκοτάδι, κατά αυτού που πίστευαν ότι τους πυροβολούσε.

B4

Είναι εντυπωσιακή η έκταση του ευρωπαϊκού ελέγχου σε παρόμοιες αστυνομικές επιχειρήσεις, όπως καταφαίνεται στην απόφαση του Δικαστηρίου επί της υποθέσεως *Ανδρόνικου και Κωνσταντίνου*. Η βία της αστυνομίας, όταν μ' αυτήν απειλείται ζωή ανθρώπου, πρέπει να είναι αυστηρώς ανάλογη προς το απαιτούμενο μέτρο εν όψει του επιδιωκόμενου θεμιτού αποτελέσματος.

II

Το περιεχόμενο του άρθρου 2 γενικά

B5

Το δικαίωμα «εκάστου προσώπου εις την ζωήν» καθιερώνεται στο άρθρο 2 της Συμβάσεως. Το άρθρο αυτό διαιρείται σε δύο παραγράφους. Στην πρώτη, εξαγγέλλεται η αρχή της προστασίας του δικαιώματος και, έπειτα, προσδιορίζεται μία συνέπεια από αυτές που α-

πορρέουν εκ της αναγνωρίσεώς του: «Το δικαίωμα εκάστου προσώπου εις την ζωήν προστατεύεται υπό του νόμου. Εις ουδένα δύναται να επιβληθή εκ προθέσεως θάνατος, ειμή εις εκτέλεσιν θανατικής ποινής εκδιδομένης υπό δικαστηρίου εν περιπτώσει αδικήματος τιμωρουμένου υπό του νόμου δια της ποινής ταύτης». Στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου προβλέπονται οι περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες, αν και επιβάλλεται θάνατος ως συνέπεια χρήσεως βίας, εν τούτοις δεν παραβιάζεται το άρθρο 2: «Ο θάνατος δεν θεωρείται ως επιβαλλόμενος κατά παράβασιν του άρθρου τούτου, εις ας περιπτώσεις θα επήρχετο συνεπεία χρήσεως βίας καταστάσης απολύτου αναγκαίας: α) δια την υπεράσπισιν οιουδήποτε προσώπου κατά παρανόμου βίας, β) δια την πραγματοποίησιν νομίμου συλλήψεως ή προς παρεμπόδισιν αποδράσεως προσώπου νομίμως κρατουμένου, γ) δια την καταστολήν, συμφώνως τω νόμω, στάσεως ή ανταρσίας».

Το άρθρο 2 περιλαμβάνει τρεις κανόνες: Ο πρώτος κανόνας (παράγραφος 1 εδάφιο α') θεσπίζει την αρχή του σεβασμού της ανθρώπινης ζωής. Ο δεύτερος κανόνας αναφέρεται στην εξαίρεση της ποινής του θανάτου (παράγραφος 1 εδάφιο β')¹. Ο τρίτος κανόνας, τέλος, επιτρέπει περιοριστικά τρεις περιπτώσεις αφαιρέσεως της ζωής, οι οποίες, εφ' όσον η βία που την προκάλεσε ήταν απολύτως αναγκαία δεν στοιχειοθετούν παραβίαση της Σύμβasης (παράγραφο 2).

B6

Δύο βασικές ιδέες διέπουν το σύνολο της νομολογίας του Δικαστηρίου και της Επιτροπής αναφορικά με την ερμηνεία του άρθρου 2: (1ο) Ότι το δικαίωμα εκάστου προσώπου στη ζωή δεν περιορίζεται σε μια υποχρέωση εκ μέρους των συμβαλλομένων Κρατών όπως απέχουν από πράξεις που δύνανται να προκαλέσουν τον θάνατο στα προστατευόμενα από τη ρύθμιση πρόσωπα. Αντίθετα, κατά θετικό τρόπο², το άρθρο 2 γεννά εις βάρος των Κρατών την υποχρέωση όπως λαμβάνουν προστατευτικά μέτρα υπέρ της ανθρώπινης ζωής στις περιπτώσεις όπου η ζωή αυτή απειλείται. (2ο) Ότι η δημόσια εξουσία, σε κάθε εκδήλωσή της, και κυρίως όταν αντιμετωπίζει ιδιωτική βία ή εξεγέρσεις, πρέπει να ενεργεί με απόλυτη φρόνηση, δοθείσης της υποχρεώσεώς

B7

1. Βλ. σχετικώς το 6ο πρωτόκολλο με το οποίο θεσπίζεται απαγόρευση της ποινής του θανάτου σε ειρηνική περίοδο.

2. Ως προς τις θετικές υποχρεώσεις που απορρέουν για τα συμβαλλόμενα Κράτη από τη Σύμβαση οράτε ανωτέρω, παρ. Α12, Α13.

της όπως σέβεται την ανθρώπινη ζωή, ακόμη και τη ζωή εκείνων που καθοδηγούν τις αναταραχές ή και τη χρήση παράνομης βίας, υπό την επιφύλαξη βεβαίως των εξαιρέσεων που προβλέπονται περιοριστικά στη Σύμβαση.

III

Θετικά μέτρα για την προστασία της ζωής

B8

Κατά την νομολογία του Δικαστηρίου, το άρθρο 2 της Συμβάσεως, το οποίο εγγυάται το δικαίωμα στη ζωή, αποτελεί μία από τις πλέον θεμελιώδεις διατάξεις της Συμβάσεως και μαζί με το άρθρο 3 αυτής κατοχυρώνουν μία από τις βασικές αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών που συγκροτούν το Συμβούλιο της Ευρώπης. Δέον να ερμηνεύεται υπό το φως της αρχής ότι ρυθμίσεις της Συμβάσεως πρέπει να εφαρμόζονται κατά τρόπο που οι εγγυήσεις των να καθίστανται πρακτικές και αποτελεσματικές (απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Σεπτεμβρίου 1995, *Mc Cann και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*). Εκ τούτων παρέπεται ότι η πρώτη πρόταση του άρθρου 2, παρ. 1 επιβάλλει μια θετική υποχρέωση στα συμβαλλόμενα Κράτη, ήτοι την προστασία από τον νόμο του δικαιώματος στη ζωή. Κατά την νομολογία του Δικαστηρίου και της Επιτροπής τα θετικά μέτρα προς προστασία της ζωής διακρίνονται σε προληπτικά και κατασταλτικά.

α. Προληπτικά μέτρα

B9

Κατά την Επιτροπή, το συμβαλλόμενο Κράτος τελεί τουλάχιστον υπό την υποχρέωση παροχής ενός νομοθετικού πλέγματος, το οποίο εν γένει απαγορεύει την αφαίρεση της ζωής και εξασφαλίζει τις αναγκαίες δομές για την εφαρμογή αυτών των απαγορεύσεων, περιλαμβάνοντας την ύπαρξη μιας αστυνομικής δυνάμεως με την ευθύνη για τις έρευνες και την καταστολή των παραβιάσεων του ως άνω πλέγματος. (έκθεση της Επιτροπής της 1ης Ιουλίου 1997, *Mulkiye Osman και Ahmed Osman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*).

B10

Η Επιτροπή θεωρεί ότι το άρθρο 2, για να έχει πρακτικό αποτέλεσμα, πρέπει να ερμηνευθεί επίσης ότι απαιτεί λήψη προληπτικών μέτρων για την προστασία της ζωής από γνωστούς και αποτρέψιμους κινδύνους. Όμως, η έκταση της υποχρέωσης αυτής μπορεί να ποικίλ-

λει αναπόφευκτα. εν όψει της πηγής και του βαθμού του κινδύνου και των μέσων που διατίθενται για την καταπολέμησή του. Όταν ο κίνδυνος προέρχεται από ασθένεια, περιβαλλοντικούς παράγοντες ή από δόλιες δραστηριότητες όσων δρουν εκτός νόμου, υπάρχει μια σειρά μέτρων, συνδεδεμένων με τη χρήση των κρατικών πόρων, που επαφίεται στα συμβαλλόμενα Κράτη να λαμβάνουν επί τη βάση των στόχων και των προτεραιοτήτων τους, αρκεί να συμβιβάζονται προς τις αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών και τα θεμελιώδη δικαιώματα που εγγυάται η Σύμβαση. Έτσι, όταν μία προσφεύγουσα προέβαλε κίνδυνο στη ζωή της από την απειλή τρομοκρατικής επίθεσης στη βόρειο Ιρλανδία, αφού σκοτώθηκαν ο σύζυγός της και ο αδελφός της, η Επιτροπή θεώρησε ότι δεν επαφίετο σ' αυτήν να αποφανθεί λεπτομερώς επί της προσφορότητας ή αποτελεσματικότητας των μέτρων που πρέπει να ληφθούν κατά της τρομοκρατίας και ότι το Ηνωμένο Βασίλειο δεν μπορεί να εξαναγκασθεί από τη Σύμβαση να λάβει μέτρα πέραν αυτών που έχει ήδη λάβει για την προστασία της ζωής των κατοίκων της βορείου Ιρλανδίας. Αναφέρθηκε στο γεγονός ότι ο στρατός αυξήθηκε κατά 50 φορές και ότι εκατοντάδες μέλη των σωμάτων ασφαλείας είχαν χάσει τη ζωή τους στη μάχη κατά της τρομοκρατίας (απόφαση της Επιτροπής της 28ης Φεβρουαρίου 1983, προσφυγή 9438/81).

Σε μια πρόσφατη γνώμη της (έκθεση της Επιτροπής της 1ης Ιουλίου 1997, *Mulkiye Osman και Ahmed Osman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*) η Επιτροπή απεφάνθη ότι στην περίπτωση ενός μαθητού που απειλείτο από τον καθηγητή του, άτομο παράφρον, η αστυνομία έλαβε τα δέοντα μέτρα προς προστασία της ζωής του μαθητή εκδίδοντας ένταλμα συλλήψεως κατά του καθηγητή.

Η έκταση της υποχρέωσης προς λήψη προληπτικών μέτρων μπορεί εν τούτοις να αυξάνεται σε συνάρτηση προς την αμεσότητα του κινδύνου ζωής. Όταν υφίσταται ένας πραγματικός και επικείμενος κίνδυνος ζωής σε συγκεκριμένο πρόσωπο ή συγκεκριμένη ομάδα προσώπων, η παράλειψη των κρατικών Αρχών προς λήψη πρόσφορων μέτρων μπορεί να αποκαλύπτει παραβίαση του δικαιώματος προστασίας της ζωής. Για να αποδειχθεί η παράλειψη αυτή, δεν αρκεί η ύπαρξη σφαλμάτων, αμελειών ή η δυνατότητα λήψης πιο αποτελεσματικών μέτρων. Κατά τη γνώμη της Επιτροπής, πρέπει να υπάρχει κάποιο δείγμα βαρειάς αμέλειας ή δόλιας παραλείψεως στα καθήκοντα που ε-

B11

B12

πιβάλλονται από τον εθνικό νόμο, ώστε να προκύψει θεμελιώδης σύγκρουση προς την ουσία των εγγυήσεων που εξασφαλίζονται από το άρθρο 2 της Συμβάσεως (έκθεση της Επιτροπής της 7ης Ιουλίου 1997, *Mulkiye Osman και Ahmed Osman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*).

B13

Το συμβαλλόμενο Κράτος πρέπει να εξασφαλίζει τέλος, σε κάθε εκδήλωση αυτού, το δικαίωμα εκάστου στη ζωή. Πρέπει ιδίως κατά τη λειτουργία των υπηρεσιών υγείας να λαμβάνει κάθε χρήσιμη προφύλαξη προς προστασία των ατόμων που προσφεύγουν στις υπηρεσίες αυτές (απόφαση της Επιτροπής της 12ης Ιουλίου 1978, προσφυγή 7154/75). Επίσης, να εξασφαλίζει υπέρ των κρατουμένων μια ζωή στη φυλακή απαλλαγμένη από κάθε κίνδυνο προερχόμενο τόσο από τις αντικειμενικές συνθήκες του χώρου, όσο και από τις υποκειμενικές συνθήκες των σχέσεων με τους λουπούς φυλακισμένους, ή το προσωπικό (απόφαση της Επιτροπής της 4ης Μαρτίου 1986, προσφυγή 11208/84).

β. Κατασταλτικά μέτρα

B14

Κατά το Δικαστήριο: «Η υποχρέωση προστασίας του δικαιώματος ζωής κατά το άρθρο 2, σε συνδυασμό προς το γενικό καθήκον του συμβαλλόμενου Κράτους, υπό το άρθρο 1 της Συμβάσεως να εξασφαλίζει σε όλα τα εξαρτώμενα από τη δικαιοδοσία του πρόσωπα τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που ορίζονται από τη Σύμβαση, απαιτεί ως συνεπακόλουθο, όπως υφίσταται κάποιο είδος αποτελεσματικής επίσημης έρευνας όταν σκοτώθηκαν άτομα ως αποτέλεσμα χρήσεως βίας από, μεταξύ των άλλων, όργανα του Κράτους». (απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Σεπτεμβρίου 1995, *McCann και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*).

B15

Εξ άλλου, κατά την Επιτροπή: «Ενώ δεν μπορεί να είναι απαίτηση του άρθρου 2 ότι το Κράτος πρέπει αναγκαίως να επιτυγχάνει στον εντοπισμό και την καταδίωξη όσων διέπραξαν τετελεσμένα αδικήματα κατά της ζωής, ή απείλησαν να διαπράξουν, η νομολογία των οργάνων της Συμβάσεως έχει θέσει την απαίτηση ότι η έρευνα που αναλαμβάνεται πρέπει να είναι αποτελεσματική» (έκθεση της 1ης Ιουλίου 1997, *Mulkiye Osman και Ahmed Osman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*).

IV

Πρόκληση θανάτου από χρήση κρατικής βίας

Στην νομολογία του Δικαστηρίου έχει γίνει δεκτό ότι σε περίπτωση προσφυγής των εθνικών Αρχών σε χρήση βίας από την οποία προκαλείται θάνατος, ακόμη και εξ αμελείας, πρέπει να αποδεικνύεται ότι η βία αυτή ήταν *απολύτως αναγκαία* για την επίτευξη ενός από τους σκοπούς που μνημονεύονται στις περιπτώσεις α', β και γ' του άρθρου 2. Και τούτο διότι στο άρθρο 2, παρ. 2 χρησιμοποιείται η έκφραση: «βίας (...) *απολύτως αναγκαίας*», γεγονός που διαφοροποιεί καταδήλως την ένταση της αναγκαιότητας που απαιτείται από το άρθρο αυτό, έναντι της έντασης που απαιτείται από τη Σύμβαση στα άρθρα 8 έως και 11 όπου γίνεται λόγος περί απλώς αναγκαίου μέτρου εντός δημοκρατικής κοινωνίας (απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Σεπτεμβρίου 1995, *McCann και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*).

B16

Πέραν της ποινής του θανάτου που επιβάλλεται σε περιπτώσεις προβλεπόμενες από τον νόμο, η Σύμβαση δεν επιτρέπει την ενσυνείδητη επιβολή του θανάτου. Η πρόκληση του θανάτου είτε ως επιθετική πράξη, είτε ως πράξη καταστολής, κατ' αρχάς απαγορεύεται, υποβάλλεται δε στα περιοριστικά κριτήρια της παραγράφου 2 του άρθρου 2 τα οποία, κατά την εφαρμογή τους, διέπονται από την αρχή της αναλογικότητας.

B17

α. Καταδιωκτικές πράξεις

Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του Δικαστηρίου *McCann και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (27 Σεπτεμβρίου 1995) τα πραγματικά περιστατικά είχαν ως ακολούθως: Οι βρετανικές Αρχές, είχαν εντοπίσει στο Γιβραλτάρ τρία πρόσωπα που θεωρούσαν ως επικίνδυνους τρομοκράτες του IRA. Σύμφωνα με τις πληροφορίες της αστυνομίας ετοιμάζονταν για βομβιστική επίθεση σε βάρος του άμαχου πληθυσμού. Η σύλληψή τους επιχειρήθηκε κοντά στο αυτοκίνητο που οι Αρχές θεώρησαν ότι είχαν φορτωθεί με τον εκρηκτικό μηχανισμό. Πήγαν να αντισταθούν κάνοντας κάποιες κινήσεις που οι καταδιωκτικές Αρχές, ως δέχθηκε το Δικαστήριο, τις εξέλαβαν ως ύστατη προσπάθεια να τεθεί σε ενέργεια ο εκρηκτικός μηχανισμός. Πυ-

B18

ροβολήθηκαν επίμονα και φυσικά, σκοτώθηκαν. Διαπιστώθηκε εκ των υστέρων ότι ούτε όπλα έφεραν επάνω τους, ούτε εκρηκτικό μηχανισμό. Αποδεικνύεται όμως ότι ετοιμάζαν τρομοκρατική ενέργεια. Το Δικαστήριο δεν διέγνωσε ότι εντός των οδηγιών που είχαν δώσει οι προϊστάμενοι στα εκτελεστικά όργανα της αστυνομίας εμπεριείχετο η παραίτηση της άνευ προκλήσεως αφαιρέσεως της ζωής των ως άνω φονευθέντων. Όμως, διαπιστώνει παραβίαση του άρθρου 2. Χωρίς περαιτέρω βάσανο των πραγματικών περιστατικών, οι αστυνομικές Αρχές, κρίνει το Δικαστήριο, εξέλαβαν ως ακριβή μόνο μία από τις πλείονες υποθέσεις εργασίας που εμφανίζονταν ως ευλογοφανείς στη φάση οργανώσεως της καταδιωκτικής ενέργειας. Δεν επεχείρησαν να τους συλλάβουν νωρίτερα, ή να τους σταματήσουν στα σύνορα. Δεν εξετίμησαν, όσο έπρεπε τις πληροφορίες που είχαν στη διάθεσή τους, με αποτέλεσμα, χωρίς ιδιαίτερο προβληματισμό, να αφαιρέσουν ανθρώπινες ζωές.

B19

Η καταδίωξη προσώπου, το οποίο τελικά σκοτώθηκε κατά την καταδίωξη, τότε μόνο δικαιολογεί την προσφυγή στη χρήση της θανατικής βίας όταν εμφανίζεται απολύτως αναγκαία εν όψει της καταδιωκτικής δραστηριότητας (απόφαση της Επιτροπής της 6ης Οκτωβρίου 1986, προσφυγή 11257/84).

B20

Κατά το Δικαστήριο, όπου λόγοι ασφαλείας καθιστούν, κατά την κρίση των εθνικών Αρχών, αναγκαία τη λήψη μέτρων ελέγχου επί των οδών, οι Αρχές τελούν υπό την υποχρέωση να οργανώσουν τον έλεγχο αυτόν κατά τέτοιο τρόπο που να ελαχιστοποιήσουν, στο μέγιστο δυνατό σημείο, την προσφυγή σε βία που προκαλεί θάνατο (απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Σεπτεμβρίου 1995, *McCann και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου*). Προσφάτως η Επιτροπή έκρινε ότι παρεβιάσθη το άρθρο 2 στην περίπτωση του συζύγου της προσφεύγουσας, ο οποίος, ενώ επέβαινε του οχήματός του που τον μετέφερε για πραγματοποίηση ελέγχου επί οικοδομήματος, θανατώθηκε από αστυνομικό που του ζήτησε να σταματήσει. Ο αστυνομικός θεώρησε ότι ο σύζυγος της προσφεύγουσας επιδίωξε να ξεφύγει, ενώ, κατά την Επιτροπή, τίποτε δεν δικαιολογούσε την εντύπωση αυτή του αστυνομικού (έκθεση της Επιτροπής της 18ης Σεπτεμβρίου 1997, *Gülten Aytekin κατά Τουρκίας*).

β. Πράξεις καταστολής.

Η προσφυγή στη βία εκ μέρους μιας στρατιωτικής περιπόλου υπήρξε θεμιτή στην περίπτωση που η περίτολος υπέστη επίθεση από μια πολυάριθμη επιθετική ομάδα που έρριχνε επάνω της πυρά, εφόσον αποδεικνύεται ότι η περίτολος απάντησε με ρίψη πλαστικών σφαιρών εκ των οποίων και εφονεύθη ένας διαδηλωτής (απόφαση της Επιτροπής της 10ης Ιουλίου 1984, προσφυγή 10044/82).

B21

Σε μια πρόσφατη γνώμη της (17 Απριλίου 1997, *Hüseyin Gülez, κατά Τουρκίας*) η Επιτροπή ανέπτυξε κατά εξαιρετικά αναλυτικό τρόπο την τεχνική της ως προς την αναζήτηση της ευθύνης των εθνικών Αρχών που βάλλουν κατά διαδηλωτών. Επρόκειτο για ένα νεαρό διαδηλωτή, μαθητή Λυκείου, που σκοτώθηκε σε μια διαδήλωση Κούρδων από αστυνομικές δυνάμεις οι οποίες πυροβολούσαν κατά του πλήθους με ριπές οπλοπολυβόλου. Ο πατέρας του παιδιού, μόλις σαράντα χρόνων κατά την εποχή του γεγονότος, προσέφυγε στην Επιτροπή που τον δικαίωσε. Τα κρίσιμα σημεία της γνώμης έχουν ως ακολούθως:

B22

«Η Επιτροπή θεωρεί ότι στην προκειμένη περίπτωση ένα πλήθος από μερικές χιλιάδες άτομα, ρίχνοντας αντικείμενα στα μέλη των δυνάμεων ασφαλείας με κίνδυνο να προκαλέσουν τον τραυματισμό τους και σπάζοντας τα τζάμια των δημοσίων κτιρίων, πρέπει να χαρακτηριστεί ως «στάση». Ο σκοπός που διώκεται από τις δυνάμεις ασφαλείας, όταν παρενέβησαν για να διαλύσουν τους διαδηλωτές, υπάγεται λοιπόν στην παράγραφο γ' του άρθρου 2, παρ. 2 της Συμβάσεως.

B23

»Η Επιτροπή πρέπει να αναζητήσει έπειτα εάν η βία που χρησιμοποιήθηκε από τις δυνάμεις ασφαλείας ήταν «απολύτως αναγκαία» κατά την έννοια της πρώτης φράσεως της παραγράφου 2 της προπαρατεθείσης διατάξεως. Πρέπει να εξετάσει (...) την αναλογικότητα της χρήσεως βίας που προέκυπτε από τη χρήση του οπλοπολυβόλου που είχε εγκατασταθεί στο τεθωρακισμένο όχημα τύπου Condor, σε σχέση προς το διωκόμενο αποτέλεσμα, εν όψει της καταστάσεως στην οποία ευρίσκοντο τα μέλη των δυνάμεων ασφαλείας, προς το βαθμό βίας που χρησιμοποιήθηκε για αντίδραση και προς τον κίνδυνο προκλήσεως θανάτου εκ της προσφυγής και βία.

»Η Επιτροπή θυμίζει ότι ο Ahmet Gülez χτυπήθηκε θανάσιμα από σφαίρες στον κεντρικό δρόμο του Idil (οδός Atatürk) όταν ευρίσκετο μεταξύ των διαδηλωτών, συνεπεία βολών που προέρχονταν από το

τεθωρακισμένο όχημα. Ευρίσκεται τότε σε απόσταση 500-600 μέτρων από τους αστυνομικούς που έκαναν οδόφραγμα και που τελούσαν υπό τις διαταγές του αξιωματικού Ersöy. Οι αστυνομικοί αυτοί ήσαν, κατά την Κυβέρνηση, στόχος βολών από πολλούς διαδηλωτές. Εν τούτοις, δεν απεδείχθη ενώπιον της Επιτροπής ότι κατά τη στιγμή όπου το τεθωρακισμένο όχημα άνοιξε πυρ προς το έδαφος στην μεριά των διαδηλωτών, τα μέλη των δυνάμεων ασφαλείας ευρίσκοντο σε κίνδυνο σ' αυτόν τον συγκεκριμένο χώρο. Όμως, η χρήση του οπλοπολυβόλου MG-3, όπλο πολέμου, που έχει μια δύναμη πυρός πολύ σημαντική, κατά τη διάρκεια διαδηλώσεων στην οποία συμμετείχαν πολλές χιλιάδες πρόσωπα, εμπειρείχε ένα πολύ υψηλό κίνδυνο να προκαλέσει από εξοστράκισμα, το θάνατο διαδηλωτών.

»Η Επιτροπή λαμβάνει επίσης υπ' όψη της, όπως παρατηρεί η Κυβέρνηση, ότι η πόλη Idil βρίσκεται στην περιοχή όπου ο νόμος περί καταστάσεως ανάγκης έχει τεθεί σε ισχύ, όπου οι κοινωνικές αναταραχές ήταν πολυπληθείς κατά την εποχή των γεγονότων και όπου μπορούσε κανείς να αναμείνει, σε κάθε στιγμή, ότι θα ξεσπάσουν λαϊκές κινητοποιήσεις. Όμως, οι δυνάμεις ασφαλείας υπέφεραν από έλλειψη προσφόρων μέσων και από την εκπαίδευση που θα τους επέτρεπαν να κυριαρχήσουν σε βίαιες και οχλοκρατικές διαδηλώσεις: δεν διέθεταν ένα κατάλληλο εξοπλισμό, δηλαδή δακρυγόνες βόμβες, ασπίδες, πλαστικές σφαίρες, κλπ. Η Επιτροπή θεωρεί ότι η έλλειψη μέσων εξηγεί γιατί οι δυνάμεις ασφαλείας απεφάσισαν να χρησιμοποιήσουν ένα όπλο πολέμου για να δυνηθούν να διαλύσουν τους διαδηλωτές, κάτι που ήταν καταδήλως δυσανάλογο σε σχέση προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

»Εν όψει όλων αυτών των συνθηκών της υποθέσεως ως απεδείχθησαν ενώπιόν της, η Επιτροπή θεωρεί ότι ο θάνατος του Ahmet Güles ήταν αποτέλεσμα προσφυγής στη βία που δεν ήταν «απολύτως αναγκαία» κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2 της Συμβάσεως.

»Εξ άλλου, με δεδομένες τις διαπιστώσεις που έγιναν πιο πάνω (ιδίως παράγραφοι 209 και 210), η Επιτροπή εκτιμά ότι οι συνθήκες υπό τις οποίες σκοτώθηκε ο γιός του προσφεύγοντος απέχουν πολύ από το να είναι καθαρές. Ως εκ τούτου, μια έρευνα σε εθνικό επίπεδο έπρεπε να είχε διεξαχθεί κατά τρόπο βαθύ σύμφωνα με τα κριτήρια που

ήδη εξετέθησαν. Όμως, η Επιτροπή διαπιστώνει ότι η έρευνα που διεξήχθη σε εθνικό επίπεδο ως προς το θάνατο του γιού του προσφεύγοντος δεν διεκπεραιώθηκε από ανεξάρτητα όργανα, δεν έγινε σε βάθος, και διεξήχθη χωρίς τη συμμετοχή της εγκαλούσης πλευράς. Μια τέτοια κατάσταση συνιστά κατά την Επιτροπή, μια παράλειψη του Κράτους στην υποχρέωσή του «προς προστασία της ζωής από τον νόμο».

V

Όρια της έννοιας του δικαιώματος στη ζωή

Κατά την νομολογία της Επιτροπής, η αναγνώριση από τη Σύμβαση του δικαιώματος εκάστου στη ζωή δεν συνεπάγεται και αναγνώριση εκ μέρους της αυτής Συμβάσεως του δικαιώματος εκάστου σε ένα συγκεκριμένο επίπεδο διαβίωσης. Έτσι, οι κακές συνθήκες ζωής, ως λ.χ. αυτές που υπομένει στη φυλακή ένας καταδικασμένος σε ισόβια, δεν δίνουν δικαίωμα στον εν λόγω φυλακισμένο όπως απαιτήσει από το Κράτος να του προμηθεύσει τα μέσα προκειμένου να αυτοκτονήσει (απόφαση της Επιτροπής της 4ης Οκτωβρίου 1987, προσφυγή 13371/87).

B24

Εξ άλλου, στην υπόθεση *Salin Tekin κατά Τουρκίας* (έκθεση της 17ης Απριλίου 1997) η Επιτροπή απεφάνθη ότι δεν στοιχειοθετείται παραβίαση του άρθρου 2 από τις απειλές κατά της ζωής του προσφεύγοντος που προκλήθηκαν εκ της επί τετραήμερο μεταχειρίσεώς του από τις τουρκικές Αρχές κατά τρόπο αντίθετο προς το άρθρο 3 (απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση, βασανιστήρια)³.

B25

Η Επιτροπή απεφάνθη επί του ζητήματος κατά πόσον δύναται να περιληφθεί στην προστασία που εξασφαλίζεται από το άρθρο 2 της Συμβάσεως και η ζωή του εμβρύου (απόφαση της Επιτροπής της 13^{ης} Μαΐου 1980, προσφυγή 8416/79). Επρόκειτο για ένα ζήτημα που είχε προκαλέσει πολλαπλές διαμάχες εντός των συμβαλλομένων Κρατών, ιδία λόγω της πρόσφατης απελευθέρωσης των εκτρώσεων που πολλά από αυτά είχαν υιοθετήσει. Η Επιτροπή, τόσο από την αιτιολογία της αποφάσεώς της, όσο και εκ της λύσεως που έδωσε, έδειξε καθαρά ότι ουδόλως εννοούσε να εισέλθει στην ηθική ατμόσφαιρα της διαμάχης που προκαλούσε το ζήτημα. Επρόκειτο για έναν άτυχο μελλοντικό πα-

B26

3. Οράτε κατωτέρω, παρ. Γ11.

τέρα που αιτιάτο το Ηνωμένο Βασίλειο, διότι η νομοθεσία του δεν του επέτρεπε να παρέμβει κατά της αποφάσεως που είχε λάβει η γυναίκα του όπως προκαλέσει την έκτρωση του εμβρύου της. Η προσφυγή κρίθηκε ως παραδεκτή, καθώς η Επιτροπή διαπίστωσε στον προσφεύγοντα ένα επαρκές έννομο συμφέρον. Αλλά, ως προς την ουσία, η προσφυγή κρίθηκε προφανώς αβάσιμη. Η Επιτροπή προέβη σε ερμηνεία της Συμβάσεως ερειδομένη κυρίως επί επιχειρημάτων γλωσσικού και ιστορικού χαρακτήρα. Κατ' αρχάς, εδέχθη ότι είναι πράγματι νοητό η Σύμβαση να χρησιμοποιεί σε ορισμένες περιπτώσεις τον όρο «πρόσωπο» εννοώντας ως τέτοιο ακόμη και το έμβρυο. Πλην, παρατηρεί η Επιτροπή, εάν κανείς σταθεί μόνο στις διατάξεις της παραγράφου 2 του άρθρου 2 της Συμβάσεως τότε θα πρέπει να συμπεράνει ότι εδώ ως πρόσωπο νοείται μόνον αυτό που έχει γεννηθεί. Εξ άλλου, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η προστασία του άρθρου 2 της Συμβάσεως εκτείνεται και επί του εμβρύου, αυτό δεν σημαίνει ότι μια τέτοια προστασία είναι απόλυτη. Μπορεί η ζωή του εμβρύου να υποχωρεί ενώπιον ενός υπερτέρου αγαθού. Η Επιτροπή παρατηρεί επ' αυτού ότι σχεδόν όλες οι νομοθεσίες των συμβαλλομένων Κρατών, κατά την εποχή της κύρωσης της Συμβάσεως, επέτρεπαν την έκτρωση εφόσον ήταν αναγκαία προς προστασία της ζωής της μητέρας. Εξ αυτού συμπεραίνει ότι προς προστασία της ζωής της μητέρας η έκτρωση είναι επιτρεπτή κατά τη Σύμβαση. Επομένως, καταλήγει η Επιτροπή, και η εν προκειμένω κρινόμενη έκτρωση όπου, όπως αποδείχθηκε, επεβάλλετο για θεραπευτικούς λόγους δεν παραβιάζει τις διατάξεις της Συμβάσεως.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- P. LEFEUVRE *La protection du droit à la vie dans le cadre de la Convention européenne des droits de l'homme, Le droit à la vie* εις BRUYLANT, Bruxelles, 1992.